

УДК 81.1.111:81'42:82

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213862>**Інна ЛІВИЦЬКА,**

orcid.org/0000-0002-8295-948X

докторант кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) inna.livytska@gmail.com

ХУДОЖНІЙ НАРАТИВ – ПОДІЯ – ДИСКУРС ТА ПИТАННЯ НАРАТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСВІДУ

У статті висвітлено питання взаємодії понять «подія», «нарратив» та «дискурс» у спробі визначити їхню роль у процесі репрезентації дійсності та людського досвіду. У процесі критичного аналізу структури нарративу та дискурсу в контексті сучасної посткласичної теорії нарративу дискурс було визнано полем фіксації значень між адресантом і адресатом, а художній нарративний дискурс у даній розвідці тлумачиться як особлива форма пізнання світу та культури, реалізований через *Umwelt*. У результаті аналізу дворівневих, тривірневих та чотирирівневих форм репрезентації «події» та «ланцюга подій» у художньому нарративі «подію» трактуємо як «прояв досвіду суб'єкта», який входить до складу самоорганізаційної системи смислових відношень під назвою *Umwelt*. Відповідно до цього «художня подія» трактується як певний стан органічності, зафіксований у семіотичному вимірі тексту. Пошуки сутності «нарративної події» ведуть до антропоцентричної інтерпретації поняття «нарратив» як суто людської форми семіозису, який і визначає людське існування. Саме антропосеміотичний підхід до текстової «події» відрізняє «посткласичну нарратологію» (термін Девіда Германа, 1999 рік) від «класичної» з посиленою увагою до структури та форми мистецтва оповіді як «storytelling». Встановлено, що нарративна стратегія оповіді, яка подає хронологію події через певний погляд (перспективу), формується та регулюється авторською суб'єктністю. Оскільки прояви авторської суб'єктності розташовані в міжсуб'єктному дискурсивному вимірі комунікації, сила залучення читача до канви нарративу породжує стан «емпатії», або ефект присутності «тут і зараз» («*Origo des Jetzt-Hier-Ich-Systems*» за Кете Гамбургер, 1993 рік). Таким чином, вбудовані в канву тексту прояви авторської суб'єктності, які розташовані в постпозиції до «події», сприяють «розгерметизації» численних когнітивних схем та сценаріїв, інспірованих спільними для автора й читача культурними кодами, що уможливує семіотичне моделювання фікційної дійсності.

Ключові слова: нарратив, подія, *Umwelt*, дискурс, текстотворення, модус сприйняття.

Inna LIVYTSKA,

orcid.org/0000-0002-8295-948X

Postdoctoral Research Scholar at the Department of English Philology

and Cross-cultural Communication

Taras Shevchenko National University

(Kyiv, Ukraine) inna.livytska@gmail.com

FICTIVE NARRATIVE – EVENT – DISCOURSE: A QUESTION OF NARRATIVE CONSTRUCTION OF EXPERIENCE

The article provides insights into the interrelation processes between the notions of “event”, “narrative” and “discourse,” aiming at integrating various conceptual frameworks of discourse and narrative with the key strategies of text creation. Taking as a point of departure understanding of discourse as a certain field where the meanings of the addressee and the addressant are formed and fixed, fictional narrative and narrative discourse is viewed as a special form of world and culture recognition, a differential characteristics of purely human *Umwelt*. Therefore, the article suggests a post-classical framework or neo-narratology (Cobley, 2009) for scientific research of fictional text, largely prompted by the recurrent scholarship of narrative in linguistic and literary domains in the last two decades. Traditional view on fictional text in the terms of narrativity and fictionality has been widened here by the references to the recent socio-humanitarian scientific conceptions, influencing modern linguistic approach to text analysis and narrative.

In fact, theoretical speculations concerning “narrative”, “event” and “discourse” represented hereby are characterized by a visible interdisciplinary shadowing, typical for epistemology of the scientific cognition of the XXIth century. Mainly, anthropological semiotic approach to “fictive event” marks a key distinction between “post-classical narratology” (the term introduced by David Herman in 1999) and “classical narratology” with its focus on form and structure of the story. Narrative strategy of storytelling which represents event sequencing via a certain point of view (perspective) is formed and regulated by the author’s subjectivity. Being realized on the intersubjective discourse level, author’s subjectivity regulates the strength of reader’s engagement with the narrative generating the state of “empathy” or “here and now effect” (“*Origo des Jetzt-Hier-Ich-Systems*” in Käte Hamburger terms, 1993). Therefore, these places of author’s subjectivity are embedded in the narrative structure in a form of post-position to event statements, facilitating “depressurization” of multiple cognitive schemes and scenarios derived from common cultural codes for the author and for the reader, which enables semiotic modeling of fictive world.

Key words: narrative, event, *Umwelt*, discourse, text creation, perception.

Постановка проблеми. Художній нарратив як дискурс являє собою найдавнішу форму людського сприйняття та подання інформації, органічного освоєння світу. Ролан Барт у «Вступі до структурного аналізу нарративу» (1966 р.) окреслив універсальність нарративу так: «Наративи світу – незлічувані. Жанр нарративу є першим та провідним у величезній кількості інших жанрів, які розповсюдились в різних своїх виявах. <...> Здатний до відтворення засобами мови, в усній чи письмовій формі, у статичних чи рухливих образах, жестах, та в упорядкованій сукупності цих форм; нарратив присутній у міфах, легендах, байках, в оповіданні, новелі, у пригодницькому романі, історичних оповідях, трагедії, драмі, комедії, пантомімі, картині, <...> у вітражах, кінофільмі, у коміксах, новинах, спілкуванні. Навіть більше, згадані вище форми нарративу притаманні кожній віковій категорії, кожному конкретному місцю, кожному суспільству <...> Усі класи суспільства, усі спільноти людей мають свої нарративи <...> Наратив є міжнародним, історичним та міжкультурним явищем, незалежно від поділу літератури на якісну чи погану; він просто існує, як саме життя» (Барт, 1994: 238). (переклад наш – І. Л.).

Універсальність нарративу, його наявність у всіх сферах людського життя свідчить про його здатність до особливого способу пізнання світу та текстотворення. Запропонована Роландом Бартом смислової організації оповіді за структурою чергування своєрідних смислових блоків (так званих “chunks” (Herman, 2009), або концептів “script” and “frame” (Fludernik, 2003: 244) умовно виглядає як послідовність заголовків, які відображають розгортання подій, наприклад: “Fraud, Betrayal, Struggle, Seduction”, або “Vedi, Vini, Vici” тощо. Такий умовний поділ за фреймами, сценаріями, мапами чи епізодами, на думку Д. Германа, дозволяє читачам групувати інформаційні повідомлення за «смисловими блоками», щоби зрозуміти, що роблять герої в той чи інший момент (Herman, 2009: 8).

Проте дотримання лінійності подій нарративу приводить до питання про причинно-наслідкові зв'язки та можливість їх відтворення читачем. Адже формула логічної послідовності подій “Post hoc, ergo propter hoc” працює лише тоді, коли подія А стала причиною для події В, якщо подія В сталася після події А (тобто дія В як наслідок дії А).

Причинно-наслідкова зумовленість подій фікційного/художнього нарративу, у свою чергу, виходить за межі фабули (текстове утворення), утворює сюжет (plot). Як свідчать результати досліджень із когнітивної та соціальної наратології, когнітивні

процеси відбуваються за певними схемами, які перебувають на рівні мікроелементів дискурсу (епізоди, абзаци), які утворюють уявний «можливий світ» (Герман, 2009: 249), завдяки сенсорному переживанню “qualia” (Коблі, 2014). Зважаючи на важливу композиційну роль «події» у структурній організації нарративу та міжсуб'єкному рівні комунікації, виявлення онтологічної суті «події» важливе для розуміння її значення та функцій у нарративному дискурсі.

Аналіз досліджень. У сучасній лінгвістиці тексту «подія» являє собою ключове поняття сюжетно-оповідних дискурсів та передбачає широкий спектр різних теоретичних підходів. Ключове питання наратології полягає в детермінованості події/ланцюга подій у художньому тексті, що робить його відмінним від події реальної дійсності як онтологічної категорії (Арутюнова, 1999). Посилення інтересу до нарративу та нарративного аналізу в гуманітарних та соціальних науках сприяло появі низки теоретичних і прикладних досліджень у прагненні відповісти на запитання «Що таке нарратив?». У соціально-гуманітарних науках проблематика нарративу посідає чільне місце, особливо якщо трактується як засіб повідомлення особистих історій, біографій та як спосіб представлення життєвого шляху особистості (див.: Коблі, 2014). Когнітивні властивості нарративного представлення дійсності дають підстави для визнання ключової ролі нарративу в людській свідомості у процесі семіотичного означування світу (Барт, 1975). Прагнення когнітивних лінгвістів пояснити сутність нарративу крізь призму «теорії розуму» у першій декаді ХХІ ст. уможливили глибший погляд на семіотичну модель авторської ідентичності у психоаналітичних і психолінгвістичних дослідженнях (Герман, 2009) та розширення «гіпотези нарративної практики», яка визнає генетичну вбудованість нарративів у процес формування комунікативної здатності дитини (Delafeld-Butt, Trevarthen, 2013: 200).

Урешті-решт, пошуки онтологічної сутності нарративу привели до антропоцентричної інтерпретації поняття як «суто людської форми семіозису, притаманного Umwelt» (цит. за: Copley, 2014), який визначає людське існування. Саме антропо-семіотичний підхід до тексту та дискурсу відрізняє «посткласичну наратологію» (термін Д. Германа) від «класичної наратології» з її акцентом на структурних особливостях оповіді як “storytelling”, що і визначає актуальність дослідження.

Мета статті – окреслити шляхи взаємодії понять «подія», «нарратив» та «дискурс» у сучасних

лінгвістичних дослідженнях. Окреслена мета вимагає розгляду понять «дискурс», «художній наратив», «нарративна структура» та «оповідна перспектива», «модус сприйняття суб'єкта».

Виклад основного матеріалу. Художній наратив як текст являє собою місце реалізації стратегії текстотвірного освоєння світу (Андреева, 2009: 65). Справді, саме у процесі взаємодії читача та тексту нарративна інтенція протиставляється іншим стратегіям, як-от *перформативність*, *ітеративність* і *дискриптивність*, а сам текст стає *полідискурсивним*. Наявність різних стратегій в одному тексті передбачає можливу домінантність одного виду стратегії над іншими, що являє собою своєрідний прояв *інтердискурсивності* (Андреева, 2009: 66). Тексти утворюють оповідні, перформативні, ітеративні та дескриптивні дискурси відповідно до домінанти текстотвірної стратегії.

Основою нарративного тексту, відомою із часів класичного визначення Жерара Женетта, є наявність певної події або ланцюга подій, об'єднаних у певну логічну послідовність та представлених нарративною інстанцією. Отже, оповідні тексти як носії нарративної стратегії текстотворення подають хронологію й інтригу подій з певного погляду, створюють естетичне переживання стану «емпатії», або ефект присутності «тут і зараз»¹ як підґрунтя естетичного переживання та центровий елемент текстотворення.

Припускаємо, що виток емпатії, а також сила залучення читача до дискурсу тексту або відсторонення від нього регулюються авторською суб'єктністю як певною опосередкованою інстанцією. Прояви цієї суб'єктності перебувають поза межами нарративного тексту, проте породжені текстом, вони реалізуються водночас у декількох площинах реальності: авторській – текстовій – читацькій.

“World creating”, або “world disruption” як одна із ключових ознак нарративу (Herman, 2009: 9), поряд із контекстуальною зумовленістю, послідовністю подій та емпатією як «проживання нарративу» або “qualia” (як рівень сенсорної реакції), відрізняють нарративну стратегію текстотворення від інших (зокрема, перформативності, ітеративності та дискриптивності).

Відомі теорії подій щільно вплетені в арсенал когнітивної лінгвістики у своїх спробах пояснити процес концептуалізації в оповідному тексті. Розроблені моделі нарративного конструювання роз-

глядають подію художнього тексту у дворівневих вимірах (рівень «фабула – сюжет» та рівень «історія – дискурс»), тривірневих вимірах («історія – оповідь – нарація» або «подія – історія – текст історії») та чотирирівневої структурі (події – історія – нарація – презентація нарації») (Шмид, 2008).

Точкою опори для аналізу слугує уявлення про подію як зміну, яку переживає суб'єкт у результаті інших дій (Андреева, 2006: 46). Дворівневі інтерпретації художньої події розкривають її роль у мікропроцесах організації нарративу, продиктовану або логікою викладу, тобто художніми критеріями, або вмотивованими та невмотивованими (за Р. Бартом) причинно-наслідковими зв'язками, тобто каузальністю.

Двовимірні та тривимірні трактування події в художньому тексті окреслюють поняття «нарратив» як модус оповіді (storytelling), де ситуації та події розгортаються в часі (Herman, 2009: 1). Водночас чотирирівнева модель побудови нарративу зміщує акцент аналізу з події як категорії текстової структури на подію як феномен культури та категорію естетики. Адже у процесі інтерпретації імпліцитним читачем події в художньому тексті (фікційній оповіді) стають «частиною досвіду суб'єкта» (Бистров, 2016: 89) та входять до складу іншої самоорганізаційної системи смислових відношень між об'єктним світом та суб'єктивним світом людини під назвою Umwelt (цит. за: Copley, 2014). Отже, подія в художньому нарративі трактується як певний стан «органічності», зафіксований у семіотиці тексту, породженій «космологічною діяльністю художника» (Еко, 1988: 93).

Традиційні визначення нарративності тлумачать її як «специфічну стратегію текстотвірного способу представлення світу або фрагмента світу у вигляді сюжетно-оповідних повідомлень, в основі яких закладено певну історію (фабулу, інтригу), переломлену крізь призму певної (певних) точки (точок) зору» (Андреева, 2006: 65).

Когнітивний підхід до художнього нарративу розглядає його як «фундаментальний інструмент мислення» (Copley, 2014), на який впливають раціональні здібності читача, а також здатність передбачати, планувати та розмірковувати, що є важливими складовими частинами процесу інтерпретації тексту. З когнітивної позиції вбудована історія реалізується шляхом активації в тексті (або «розгерметизації тексту») численної кількості схем і фреймів (або ж спільних культурних сценаріїв), що уможливорює багатовекторність інтерпретацій нарративу у процесі читання (Copley, 2014).

¹ За визначенням Кете Гарбургер “Origo des Jetzt-Hier-Ich-Systems” (Hamburger, 1993: 29).

Висновки. Художній нарратив як дискурс являє собою цілком відмінну від інших форму комунікації, найдавнішу і найбільш притаманну людському сприйняттю форму подання інформації й освоєння світу. Розроблений «класичною» наратологією підхід до визначення нарративу як події або ланцюга подій, об'єднаних каузальним зв'язком і представлених опосередкованою нарративною інстанцією, вважається одним із ключових визначень нарративу (Ж. Женетт). Водночас постає питання про природу причинно-наслідкових зв'язків між компонентами нарративної структури, що уможливує їх відтворення читачем. Встановлено, що логічна формула послідовності подій "Post hoc, ergo propter hoc" працює лише тоді, коли події, які хронологічно змінюють одна одну в часовому проміжку нарративу як тексту, мають таку саму послідовність у нарративному сюжеті (у процесі реконфігурації). У «посткласичній» теорії нарративу, а саме в панівному лінгвокогнітивному напрямі наратології, вважається,

що вбудована історія реалізується шляхом активації в тексті численної кількості схем і фреймів, або ж спільних культурних сценаріїв, що уможливує семіотичне моделювання фікційної дійсності у процесі читання. Антропоцентрична сутність нарративу в сучасних лінгвістичних дослідженнях окреслює останній як «суто людську форму семіозису», який постає не лише формою пізнання реальності, але й формою міжсуб'єктної взаємодії з різними органічними системами, де мінімальним компонентом значення є знак. Розкриття особливостей міжсуб'єктної взаємодії вважається перспективним з огляду на перегляд «посткласичною» наратологією понять нарративної ідентичності автора і читача, які не наявні в тексті, а виникають у процесі розгортання нарративу як емерджентні сутності. Таке дослідження видається можливим лише за умови залученням міждисциплінарного підходу, у взаємодії лінгвістики тексту, когнітології та семіотики, що й становить перспективи нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева В. А. Событие и художественный нарратив. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена*. 2006. № 7 (21). С. 44–56.
2. Андреева В. А. Литературный нарратив: текст и дискурс. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена*. 2007. № 9 (46). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/literaturnyy-narrativ-tekst-i-diskurs>.
3. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. 2-е изд. Москва, 1999. Т. I–XV. 896 с.
4. Барт Р. Эффект реальности. Избранные работы : Семиотика. Поэтика. Москва, 1994. С. 392–400.
5. Бистров Я. В. Англомовний біографічний нарратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики : монографія. Київ, 2016. 320 с.
6. Шмид В. Нарратология. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Языки славянской культуры, 2008. 304 с.
7. Эко У. Заметки на полях «Имени розы». *Иностранная литература*. 1988. № 10. С. 88–104.
8. Barthes R. An Introduction to the Structural Analysis of Narrative. *New Literary History* / Lionel Duisit. 1975. Vol. 6. № 2. On Narrative and Narratives. P. 237–272.
9. Berger R., Quinney R. *Storytelling Sociology: Narrative as Social Inquiry*. Lynne Rienner Publishers, 2005.
10. Cobley P. What is Narrative? *Narrative 2nd edn*. Chapter 9. Routledge, 2014.
11. Delafield-Butt J., Trevarthen C. Theories of the development of human communication. *Theories and models of communication : Handbooks of Communication Science*. Berlin : Mouton De Gruyter, 2013. P. 199–222. URL: <https://strathprints.strath.ac.uk/39831/>.
12. Fludernik M. Chronology, time, tense and experientiality in narrative. *Language and Literature*. 2003. № 12 (2). P. 117–134. DOI: 10.1177/0963947003012002295.
13. Gratiar M., Trevarthen C. Musical Narrative and Motives for Culture in Mother-Infant Vocal Interaction. *Journal of Consciousness Studies*. 2008. № 15 (10–11). P. 46–79.
14. Hamburger K. *The Logic of Literature*. 2nd edn, trans. M. J. Rose. Bloomington : Indiana University Press, 1957 (1993).
15. Herman D. *Basic Elements of Narrative*. 2009. URL: https://books.google.com/books/about/Basic_Elements_of_Narrative.

REFERENCES

1. Andreeva, V. A. (2006). Sobytie i khudozhestvennyi narativ [Event in Fictional Text]. *Yzvestyia Rossyiskoho hosudarstvennoho pedahohycheskoho unyversyteta ym. A. Y. Hertsena*, vol. 7. № 21 (1), pp. 44–56 [in Russian].
2. Andreeva, V. A. (2007). Literaturnyi narativ: tekst i dyskurs. [Literary Narrative: Text and Discourse]. *Yzvestyia Rossyiskoho hosudarstvennoho pedahohycheskoho unyversyteta ym. A. Y. Hertsena*, vol. 9. № 46. Retrieved from URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/literaturnyy-narrativ-tekst-i-diskurs> [in Russian].
3. Arutiunova, N. D. (1999). *Yasyk i mir cheloveka* [Language and Human World]. Moscow. Vol. I–XV. 896 p. [in Russian].
4. Barthes, R. (1994). *Effekt realnosti* [Reality Effect]. Selected Papers: Semiotics. Poetics. Moscow, 1994. pp. 392–400.
5. Bystrov, Y. V. (2016). *Anhlomovnyi biohrafichnyi narativ u vymirakh kohnityvnoi linhvistyky i synerhetyky*. Monograph. [English Autobiographical Narrative in Cognitive Linguistics and Synergetic Perspective]. Kyiv, Ivano-Frankivsk, 320 p. [in Ukrainian].

6. Shmid, V. (2008). Naratologiya [Narratology]. Moscow, Languages of Slavic Culture, 304 p. [in Russian].
7. Eco, U. (1988). Zametki na poliakh "Imeni Rozy" [Notes on the Margins to "The Name of Rose"]. Foreign Literature. № 10. pp. 88–104. [in Russian]
8. Barthes, R. (1975). An Introduction to the Structural Analysis of Narrative; Lionel Duisit. New Literary History, vol. 6, № 2. On Narrative and Narratives. pp. 237–272.
9. Berger, R. & Quinney, R. (2005). Storytelling Sociology: Narrative as Social Inquiry. Lynne Rienner Publishers.
10. Cobley, P. (2014). What is Narrative? Narrative 2nd edn. Chapter 9. Routledge.
11. Delafeld-Butt, J. & Trevarthen, C. (2013). Theories of the development of human communication. In: Theories and models of communication. Handbooks of Communication Science. Mouton De Gruyter, Berlin, pp. 199–222. Retrieved from URL: <https://strathprints.strath.ac.uk/39831/>.
12. Fludernik, M. (2003). Chronology, time, tense and experientiality in narrative. Language and Literature. Vol. 12. № 2, pp. 117–134. DOI: 10.1177/0963947003012002295.
13. Gratier, M. & Trevarthen, C. (2008) Musical Narrative and Motives for Culture In Mother-Infant Vocal Interaction. Journal of Consciousness Studies. Vol. 15, № 10–11. pp. 46–79.
14. Hamburger, K. (1993). The Logic of Literature. 2nd edn., trans. M. J. Rose. Bloomington: Indiana University Press.
15. Herman, D. (2009). Basic Elements of Narrative. Retrieved from URL: https://books.google.com/books/about/Basic_Elements_of_Narrative.